

โครงการยกระดับเศรษฐกิจฐานรากและสังคมด้วยการท่องเที่ยวเชิงเกษตรชุมชน

ตำบลโคกสะอาด อำเภอเมืองอุดรธานี จังหวัดอุดรธานี

กิจกรรมการฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการ การจักสานกระติบข้าว

ภายใต้โครงการยกระดับเศรษฐกิจและสังคมรายตำบลแบบบูรณาการ

(มหาวิทยาลัยสู่ตำบล สร้างรากแก้วให้ประเทศ)

ที่มาและความสำคัญ

กิจกรรมเชิงอบรมปฏิบัติการการจักสานกระติบข้าว มีจุดเน้นเพื่อเสนอถึงจุดเด่นที่มีภูมิปัญญาในชุมชนให้ผู้สนใจได้ทราบถึงความสำคัญของภูมิปัญญาชาวบ้านและเป็นการอนุรักษ์สร้างเสริมให้คนในชุมชนมีรายได้

การจักสาน เป็นงานหัตถกรรมอย่างหนึ่ง และนับเป็นงานศิลปะประเภททัศนศิลป์ได้ด้วย การจักสานเป็นการนำวัสดุขนาดเล็กและยาว มาขัด หรือสาน กันจนเป็นชิ้นงาน วัสดุที่ใช้ในการจักสาน มักเป็นวัสดุจากธรรมชาติ เช่น ไม้ ไม้ไผ่ หวาย ปอ ดันกก เป็นต้น ในภายหลังมีการใช้ผักตบชวา และวัสดุเลียนแบบธรรมชาติ ความทนทานมากขึ้น แต่มีสีส่นและคุณลักษณะภายนอกคล้ายวัสดุธรรมชาติต่างๆ แต่ไม่สามารถนำมาใช้ ได้ทุกอย่าง การสานนั้นก็มีลักษณะคล้ายกับการทอผ้านั่นคือ ใช้วัสดุขนาดเล็กและยาว ที่เรียกว่า ดอก หรือต้นไผ่ที่นำมาขัดจนกลายเป็นเส้นเล็กๆ มาขัดประสานกัน แต่ดอกในการจักสานนั้น มีขนาดใหญ่กว่าเส้นด้ายมาก ลวดลายของงานจึงมีขนาดใหญ่และมีความแตกต่างไปจากงานหัตถกรรมอื่นๆ

การสานกระติบ เป็นงานหัตถกรรมที่มีพื้นฐานมาจากสังคมเกษตรกรรม และค่านิยมในการบริโภคข้าวเหนียวเป็นอาหารหลักของคนไทยในภาคตะวันออกเฉียงเหนือและภาคเหนือ แต่เดิมภาชนะที่ใช้บรรจุข้าวเหนียวมักทำจากต้นไม้นั้นเล็กๆ นำมาเจาะลำต้นให้กลวงแล้วตัดเป็นท่อนขนาดสั้นๆเป็นกระบอก มีฝาปิด หรือบางครั้งก็ใช้ไม้ไผ่มาตัดเป็นกระบอกสั้นๆนำมาเป็นภาชนะบรรจุข้าวเหนียว ต่อมามีการคำนึงถึงปริมาณไม้ไผ่ในพื้นที่ซึ่งมีมากบ้างน้อยบ้างและความสะดวก หากนำต้นไผ่มาทั้งต้นแบบเดิมต้นไผ่ก็อาจจะไม่เพียงพอต่อการใช้งาน อีกทั้งภาชนะบรรจุข้าวเหนียวรูปแบบเดิมก็ห่อหุ้ม พกพาไม่สะดวกในการเดินทางไกล

จึงมีการริเริ่มนำเอาไม้ไผ่มาผ่าเป็นซีกเล็กๆ มาเหลาเป็นแผ่นบางๆ นำมาจักสานเป็นตะกร้ากระบุงบรรจุข้าวสาร และพัฒนานำไม้ไผ่มาจักสานมาเป็นภาชนะบรรจุข้าวเหนียว ซึ่งมีน้ำหนักเบาและ (กระติบ) ซึ่งจะทำให้ข้าวเหนียวที่บรรจุอยู่ภายในยังมีความร้อนและข้าว ระบายอากาศได้ดีทำให้อุ่นน้ำระเหยออกไปได้รูปทรงรี รูปทรงกลม อีกทั้งยังมีหลายรูปแบบ พกพาง่ายเพราะมีการทำสายสะพาย ไม่แฉะด้วยไอน้ำหลากหลายขนาดสอดคล้องกับการใช้งาน คือ กระติบขนาดเล็กสำหรับบรรจุข้าวเหนียวสำหรับรับประทานคนเดียว ขนาดกลางสำหรับรับประทาน 2-3 คน ขนาดใหญ่สำหรับรับประทานทั้งครอบครัว

ซึ่งผู้สานจะใช้ช่วงเวลาว่างหลังจากการทำไร่ทำนา เลือกใช้ทรัพยากรธรรมชาติซึ่งหาได้ในท้องถิ่นมาผลิตเป็นเครื่องจักสาน เพื่อความสุข สนุกเพลิดเพลินในการรวมกลุ่มกันทำงานหัตถกรรม ตลอดจนสนองประโยชน์ใช้สอยในครัวเรือนของตนเองและสมาชิกในครอบครัว การสานกระติบเป็นงานที่มักจะกระทำกันภายในครอบครัวหรือชุมชน ซึ่งหลังจากรับประทานอาหารเย็นแล้ว คนในครอบครัวจะมารวมกันเพื่อช่วยกัน